

Een Bekende Vlaamse Meelzak in Het Land van Nevele

De Heemkundige Kring van Het Land van Nevele

Op de vraag of er meelzakken uit WOI in België te zien zijn, is het antwoord volmondig: jazeker! Er bestaat zelfs -in mijn woorden- een 'BVM', een Bekende Vlaamse Meelzak!

Dankzij de uitstekende publiciteit van de Heemkundige Kring van Het Land van Nevele en het Erfgoedcentrum Hansbeke in de provincie Oost-Vlaanderen is deze Meelzak een populaire verschijning in Vlaamse lokale media.

Reden genoeg om samen met Karien Boosten af te reizen naar Hansbeke om de Meelzak in het echt te zien en te ervaren welke bevlogenheid er heerst voor het plaatselijke erfgoed. Op 11 september 2018 zijn we allerhartelijkst ontvangen door de voorzitter André Bollaert en de ondervoorzitter Hugo Schaeck.

De eerste publieke mediaverschijning van de Meelzak was in Het Nieuwsblad van 1 februari 2016: 'Meelzak uit WOI verrijkt Nevelse collectie met Vlaams Topstuk'.¹ Daarna verscheen hij op de Vlaamse televisie.² AVS Sinksentento richtte op 15 mei 2016 de camera's op de Meelzak en de heer Bollaert vertelde:

"En dan is er ook nog deze Meelzak, die geborduurd werd in een Landegems klooster. Het is eigenlijk een dankbetuiging aan de Amerikanen van Caldwell in de Verenigde Staten, destijds een stadje in Kansas, dus ten noorden van Texas, dus als dankbetuiging voor het schenken van graan en voedsel, levensmiddelen, aan Landegem. Ge kunt ook zien dat het hier in België gemaakt is. Je moet eens kijken naar de Amerikaanse vlag, het aantal sterren. De Amerikanen hadden het juiste aantal sterren er zeker op geplaatst."

De Meelzak is destijds geschonken aan de Heemkundige Kring door een vroegere bibliothecaresse van de bibliotheek van Landegem, een deelgemeente van Nevele. Zij kreeg hem in bezit via haar grootmoeder, die bewaarde hem in een papieren zak.

Meelzak

De Meelzak is ingelijst, maar wordt op mijn verzoek uit de lijst gehaald, zodat ik hem voorzichtig in mijn handen kan nemen, op de tafel leggen en voor-en achterzijde optimaal bekijken. De betiteling 'Meelzak' voor het delicate textiel dat ik hier bespreek is te beschouwen als een 'geuzennaam' voor ingewijden. Zonder kennis van zaken zou de aanduiding eerder 'wandkleed' of 'tafelloper' zijn.

Het eerste dat mij opvalt zijn de stiksel gaatjes in de rechterraand van het doek, hét kenmerk van de oorsprong als meelzak: de stiknaad van de oorspronkelijke, lege zak is losgetornd, de gaatjes zijn gebleven.

Van de opengewerkte zak is de helft gebruikt, het doek is met de naaimachine omgezoomd.

Het tweede dat in het oog springt zijn stopwerkjes in de bovenkant: de meelzak is kennelijk gesleten in het gebruik van vullen, dichtnaaien en openmaken, daar zijn gaten ontstaan en die zijn gestopt.

Misschien is het als tafelloper bedoeld geweest? Een bruine vlek geeft aanleiding tot dit vermoeden.

Borduurwerk

De kwaliteit van het borduurwerk straalt nijverheid uit, de steken zijn met liefde gezet tot en met de afwerking aan de achterzijde.

De oorspronkelijke Amerikaanse bedrukking 'BELGIAN RELIEF FLOUR FROM CALDWELL, KANSAS 49 LBS' moet een industrieel ontwerp zijn geweest, de letters hebben afgepaste maten.

Vervolgens zal een Belgisch ontwerp met zorg op het doek zijn getekend en in afmeting afgestemd op de Amerikaanse bedrukking. De toegevoegde versieringen zijn graanhalmen, linten, de Belgische en de Amerikaanse vlag en de jaartallen 1914 en 1918.

De bovenste helft, de zes graanhalmen, die de beide vlaggen omhullen en bijeengebonden zijn door het blauwe lint, heeft dezelfde breedte als de letters.

De bedrukking en ontwerpen op het doek vormden de patronen voor de borduurster en de vraag is of zij instructies over borduursteken en kleuren garen zal hebben ontvangen. Het borduurgaren is gemerceriseerd, getwijnd, katoen.

De gebruikte borduursteken zijn rechte steken, rijgsteken, lussteken. Er is met zeven kleuren geborduurd: goudgeel, geelbeige, oranjegeel, groen, rood, blauw en zwart.

Ook de geborduurde letters doen mee in het decor, de contouren zijn omrand en ingevuld met diverse siersteken in verschillende kleuren.

Waarschijnlijk zal het doek gewassen zijn, de bedrukking is immers verdwenen en bovendien heeft het goudgele garen wat kleur afgegeven vanwege de in de verfstof gebruikte aniline. Een zweem geel kleurt het doek onder de letters 'flour' en op de kanten omranding.

Kantklossen

De sierlijke rand van de Meelzak is gemaakt met de techniek van kantklossen, het garen is gebleekt, getwijnd katoen. Twee van de gebruikte kantklospatronen zijn de open waaier en de linnenslag.

Er is een lange rand geklost, die rondom de Meelzak met de hand is vastgenaaid, begin- en eindpunt zitten rechtsboven.

Afmetingen Meelzak	h in cm	br in cm
Totaal	76	52
Doek	67	42,5
Rand van geklost kant	5	± 260

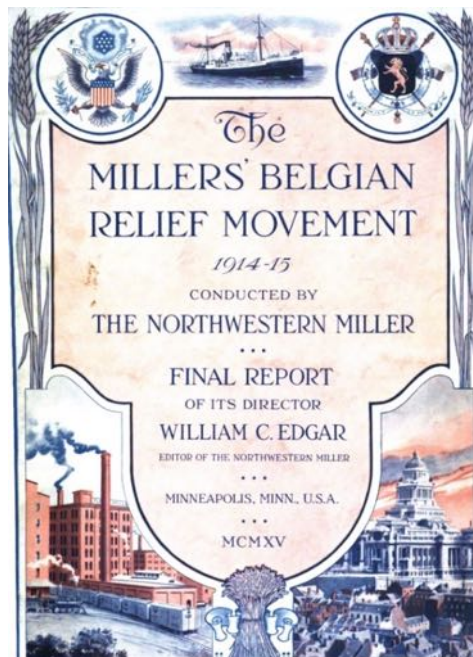
Borduurwerk:

BELGIAN RELIEF	6	32
FLOUR	6	
FROM	2,2	
CALDWELL, KANSAS	4,5	32
49 lbs	2	9
Graanhalmen met vlaggen	18	32
1914	2	4,5
1918	2	4

Na vijf kwartier studie gaat de lijst weer om de Versierde Meelzak in Hansbeke.

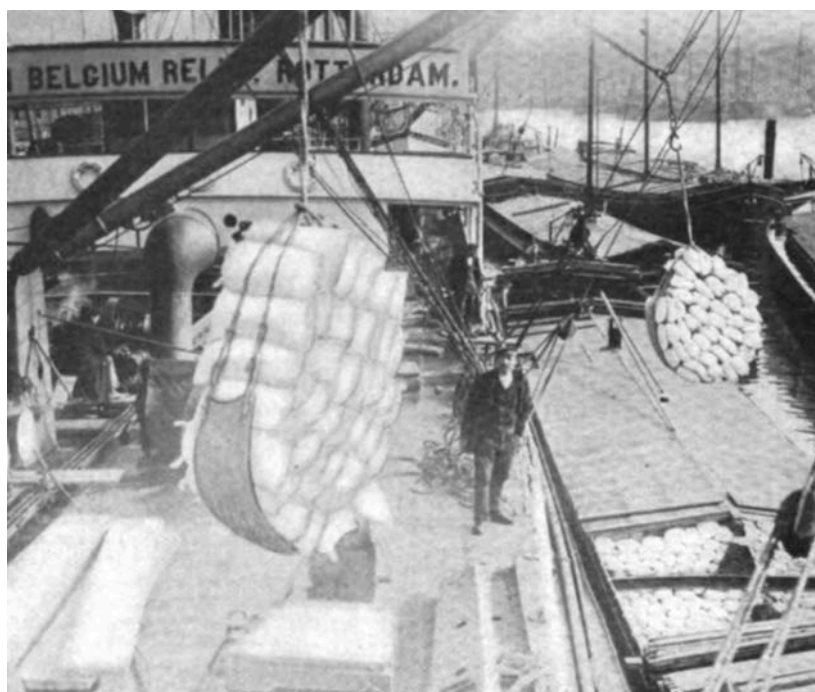

The Millers' Belgian Relief Movement 1914-15

De studie van de Meelzak zet mij op het spoor van de hulpverlening van de Northwestern Miller in 1915. Ik vraag me af of de Meelzak hier wellicht onderdeel van heeft uitgemaakt.

'The Northwestern Miller' in Minneapolis, Minnesota, was een vooraanstaande Amerikaanse krant voor de graanhandel en meelfabrieken. De hoofdredacteur, William C. Edgar nam in november 1914 het initiatief voor een hulpactie, die uiteindelijk leidde tot het zenden van een afgeladen oceaanstomer met hulpgoederen, 280.000 zakken meel, afkomstig van adverteerders, lezers en sympathisanten van de krant.

De heer Edgar begeleidde in maart 1915 zelf het transport naar Europa en reisde mee naar België om erop toe te zien dat de goederen goed terecht kwamen. Met groot enthousiasme deed hij in zijn krant verslag over zijn ervaringen tijdens de enerverende reis.

Na terugkeer legde hij verantwoording af aan de hulpgevers middels het rapport: 'The Millers' Belgian Relief Movement 1914-15 conducted by The Northwestern Miller. Final Report of its director William C. Edgar, Editor of the Northwestern Miller, MCMXV'.

Vier zaken in dit rapport zijn bijzonder interessant in relatie tot de identiteit van de Meelzak in het Erfgoedcentrum Hansbeke:

- 1) Het rapport geeft opsomming van alle contribuanten met naam en hoeveelheid geschonken goederen. En jawel, onder de 'List of Contributors' van de staat Kansas staat vermeld: 'Caldwell - Citizens'.

Kansas

Arkansas City—New Era Milling Co. and citizens of Cowley County	139
Arkansas City Milling Co. and citizens of Cowley County	139
Atchison—Cain Milling Co. and citizens.....	265
Buhler—Buhler Mill & Elevator Co. and citizens.....	75
Caldwell—Border Queen Mill & Elevator Co.....	12
Citizens	50
Caldwell Milling Co.	12
Hutchinson—Hutchinson Flour Mills Co.	25

- 2) De hulpactie was nauwkeurig geregisseerd door de heer Edgar. Hij rapporteert dat duidelijke instructies zijn gegeven voor het verpakken van meel. De verpakking moest een **solide katoenen 49 pound zak** zijn, om drie redenen:
  - a) de afmeting van deze zak meel zou geschikt zijn om door één persoon gedragen te worden op de uiteindelijke plek van bestemming
  - b) het gebruik van katoen ondersteunde de Amerikaanse katoenindustrie, die het moeilijk had
  - c) en het belangrijkste motief: nadat het meel was opgegeten, zouden huisvrouwen de katoenen zakken kunnen gebruiken om onderkleding van te maken, zodat de hulpactie zowel voedsel als kleding verstreekte.
- 3) Ook was er de instructie voor de bedrukking van de zak met logo's en informatie van de afzenders.

Links de richtlijn, rechts de uitwerking op de Meelzak:

Belgian Relief Flour	Belgian Relief Flour
from	from
Blank Milling Co	Caldwell, Kansas.
Blanktown	
Blank State	49 LBS.

- 4) Wanneer de heer Edgar half maart 1915, na aflevering van de hulpgoederen, in Brussel is op het hoofdkantoor van de Commission for Relief in Belgium (CRB) stelt een CRB-medewerker, Mr. Richards, hem op de hoogte van het hergebruik van de zakken, de transformatie van meelzakken tot geschenk, en laat hem een voorbeeld zien. Edgar geeft een grote bestelling op van te versieren meelzakken, om deze te zijner tijd cadeau te doen aan gulle gevers, betrokken bij zijn actie. Hij vraagt bij zijn order speciaal die zakken te kiezen die door hem zijn afgeleverd met meel.

DECORATED SACKS

As a means of expressing their gratitude to America, the Belgian women and girls, who are ingenious and expert at needlework, have embroidered and decorated many of the empty flour sacks which originally contained our flour. These are frequently seen in the shop windows, and the proceeds from their sale go to the relief funds. Some of these bags are very handsomely embellished.

Through Mr. Richards, of the Commission in Belgium, I ordered a large quantity of these souvenirs to be embroidered and decorated by Belgian school children after a design shown me in Brussels. These bear the marks of various mills contributing to our cargo, as large a variety as could be selected under the

Conclusie

De identiteit van de Meelzak van de Heemkundige Kring van Het Land van Nevele lijkt te zijn vastgesteld:

De katoenen zak gevuld met meel, geschonken door de inwoners van Caldwell, Kansas, is in maart 1915 aangekomen in België als onderdeel van de hulpactie van de Northwestern Miller.

De vragen die openstaan gaan over de bewerking:

- Waar in België is de zak meel leeggegeten en is de lege zak naar toe gegaan?
- Waar is geborduurd en de kanten rand gemaakt?
- Wie werkten eraan?
- En waarom zou het fraaie resultaat niet als dank verstuurd zijn naar Caldwell, Kansas?

Het verhaal van de grootmoeder van de bibliothecaresse, de schenker van de Meelzak, zal hopelijk helderheid kunnen geven!

Bekende Vlaamse Meelzak

De populaire Meelzak staat dankzij ons bezoek opnieuw in de krant.³

Het Nieuwsblad kopt 13 september 2018:

‘Nederlandse belangstelling voor Meelzak Eerste Wereldoorlog uit Landegem’!⁴

Annelien van Kempen

(Tekst en foto's van de Meelzak)

(Overige foto's zijn uit het rapport 'The Millers' Belgian Relief Movement 1914-15')

24 oktober 2018

Bronnen:

¹ *Het Nieuwsblad van 1 februari 2016, zie https://www.nieuwsblad.be/cnt/dmf20160131_02100635*

‘Meelzak uit WO1 verrijkt Nevelse collectie met Vlaams Topstuk
Nadat Vlaams minister voor Cultuur Sven Gatz (Open VLD) bekend maakte dat er een meelzak uit de Eerste Wereldoorlog op de lijst kwam te staan van ‘Vlaamse Topstukken’, blijkt ook de Heemkundige Kring van Nevele in het bezit te zijn van zo’n Topstuk.
Een prachtige geborduurde meelzak uit de Eerste Wereldoorlog lag al jaren in het archief van de Heemkundige Kring in Hansbeke, tot deze week minister Sven Gatz een andere meelzak plaatste op de lijst van ‘Vlaamse Topstukken’. De alarmbelletjes in het hoofd van André Bollaert, voorzitter van de Heemkundige Kring Het Land van Nevele, gingen meteen af. “Eigenlijk wilden we deze zak voorstellen op onze tentoonstelling rond Pinksteren. Maar nu een gelijkaardige zak opdook in het nieuws, brengen we het nieuws nu alvast naar buiten”.’

² *AVS Sinksentento op 15 mei 2016, zie <http://www.avs.be/avsnews/sinksentento> (1.32 min. – 2.08 min.)*

³ *Het Nieuwsblad van 13 september 2018: zie https://www.nieuwsblad.be/cnt/blsde_03741240*

‘Tijdens de Eerste Wereldoorlog kwam er veel voedselhulp naar ons land, vooral uit de Verenigde Staten. Als dank borduurden sommigen een meelzak voor hun weldoeners. Het ging om een eenvoudig geschenk door arme mensen, maar met veel dankbaarheid gemaakt. Nederland beschikt over maar één dergelijke meelzak in het Textile Research Centre van Leiden. Vandaar de interesse voor het exemplaar dat wordt bewaard door de heemkundige kring Het Land van Nevele.

Het exemplaar uit Landegem was bestemd voor het plaatsje Caldwell in Kansas, dat veel bijdroeg in de hulpactie tijdens de Eerste Wereldoorlog.

De Nederlandse kunstenares Annelien van Kempen uit Voorburg maakt een studie over de meelzakken met borduurwerk uit de Eerste Wereldoorlog. Samen met Karien Boosten uit Nijmegen bezochten ze deze week het Erfgoedcentrum in Hansbeke van de heemkundige kring. Ze werden er ontvangen door voorzitter André Bollaert en ondervoorzitter Hugo Schaeck.

Na het bezoek aan het Erfgoedcentrum trokken ze voor verder onderzoek naar het Huis van Alijn en het Amsab-archief in Gent. Ze toonden zich in ieder geval onder de indruk van het exemplaar dat wordt bewaard in Hansbeke.

Opvallend is dat cultuurminister Gatz een dergelijke meelzak in 2015 erkende als Vlaams topstuk. Een vraag van de heemkundige kring aan de Vlaamse cultuuradministratie om ook het Landegemse exemplaar te laten onderzoeken en erkennen, bleef ondanks aandringen nog steeds onbeantwoord.’

⁴ *Documentatie van de Heemkundige Kring van Het Land van Nevele, informatieblad ontvangen op 11-9-2018:*

‘De Meelzak
Het plaatsje CALDWELL in de staat Kansas werd gesticht in 1871 en hetzelfde jaar werd er een postkantoor opgericht. Tussen 1867 en 1871 lag de Chisholm Trail ten oosten van het gehucht. Deze Chisholm Trail (genoemd naar Jesse Chisholm) was een route waarlangs kort na de Amerikaanse Burgeroorlog (1861-1865) vee vanuit Texas naar Kansas City werd overgebracht en/of gesmokkeld. In 1879 werd het plaatsje als stad erkend.
Het plaatsje kende een woelige ontstaansgeschiedenis en was na drie jaar al aan zijn negende marshall toe. Het was een echte ‘cowboystad’ waar vuurgevechten, diefstal en moord kenmerkend waren voor de eerste jaren van zijn bestaan. De regio werd later vooral bekend

voor zijn hoge productie van wintertarwe. Het stadje is genoemd naar senator Alexander Caldwell, senator voor de Republieken van 1871 tot 1873. Hij moest na twee jaar de senaat verlaten na geruchten over omkoping van tegenstanders. Later werd hij bankier.

Commission for Relief in Belgium *)

Vanaf 1915 werd de Belgische bevolking geholpen door de "Commission for Relief in Belgium", die scheepsvrachten met meel en andere waren uit de USA liet overbrengen. De initiatiefnemer hiervan was Herbert Clark Hoover (1874-1964) die aan de wieg stond van de CRB en later de 31ste president van de Verenigde Staten werd.

Het belangrijkste deel van de goederen bestond uit meel, afkomstig van Amerikaanse graanmolens en verpakt in fijne katoenen zakken, elk met een eigen bedrukt opschrift en logo dat aangeeft door welke producent en in welke staat ze gevuld zijn.

Als ze leeg waren werden de lege zakken ingezameld en verdeeld aan kloosters en beroepsscholen, naaisters en kunstenaars, waar ze artistiek werden opgewaardeerd en/of herwerkt tot tafelkleedjes, een schortje, kussen enz. om vervolgens als geschenk en blijk van dankbaarheid aangeboden te worden aan mensen die een rol hadden gespeeld bij de hulpoperaties.

Zo ontving Herbert Hoover meer dan 300 versierde meelzakken, waarvan sommige beschilderd door Belgische kunstenaars, waaronder Jos Albert, Piet van Engelen en Jean Brusselmans. Ze worden bewaard in het Edgard Hoover Museum in West-Branch, Iowa.

Zo zijn er twee soorten zakken bewaard gebleven; enerzijds de oorspronkelijke zakken van de Amerikaanse maatschappijen waarvan zo'n voorbeeld in Hasselt (en waarvan men in het Jubelpark er zo'n 50-tal bezit) bewaard wordt en anderzijds de bewerkte zakken die ofwel naar de Verenigde Staten werden gestuurd ofwel geschonken werden aan medewerkers of mecenasen van ter plaatse. Van deze laatste soort wordt er een exemplaar bewaard in Erfgoedcentrum Het Land van Nevele.

Er waren twee soorten van dankbaarheidsuitingen. Ofwel stuurde men de bewerkte zakken terug ofwel stuurde men een schoolfoto op als dankbaarheid, of beide.'

*) Bron: Jubelparkmuseum, Brussel, website november 2014, zie <http://www.kmkg-mrah.be/nl/amerikaanse-meelzakken-uit-de-eerste-wereldoorlog>